

A gazdaságpolitika oktatásának elsorvadásáról

Mit tehetünk?

Veress József⁴

DOI: 10.14267/VILPOL2024.02.06

Absztrakt

A gazdaságpolitika oktatásának térvesztése szembetűnő. Kötelező stúdiumként alig néhány képzési helyen maradt meg a gazdasági és kereskedelmi felsőoktatásban. A tárgy ismeretkörének komplex volta, pontosabban a vonatkozó tananyag ismerete nagymértékben segíthetné a közgazdász hallgatók értelmiséggé válását. A magyar gazdasági tárgyú belpolitikai viták többsége az egyes gazdaságpolitikai iskolák, modellek meg nem értéséből fakad. Politikai preferenciájuktól függetlenül a gazdaságpolitikailag képzett hallgatók sokkal jobban el tudnak igazodni a világpolitika mindennapjaiban, mint a többiek. A gazdaságpolitika oktatási súlyának növekedését több tényező akadályozza.

Kulcsszavak: gazdaságpolitika, gazdaságtörténet, közgazdász képzés, gazdaságpolitikai iskolák

A sorvadásról

Ha a gazdasági felsőoktatás több tucat képzési helyének diplomaosztóin a dokumentumot már kezükben tartó közgazdákat megkérdeznénk: mi is az a high pressure economy, a valószínűsíthetően süket csend igencsak felérne egy ünneprontással. (Bár a képzési helyek többségének tanárai is vélhetően elnéznének a kérdező feje fölött.)

A gazdaságpolitika, mint stúdium évek óta folyamatosan tűnik el a kötelező tárgyak köréből, mindössze néhány helyen része még a sztenderd tananyagnak.⁵ Ugyanez történt negyedszázada a Gazdaságtörténet kurzusaival is, ami szerintem szintén durva hiba volt. Ezen az időhorizonton a kötelező tananyagban belül jelentősen megnőtt a – összefoglaló néven – menedzsment tárgyak súlya.⁶

⁴ Veress József DSc professor emeritus ELTE GTK Összehasonlító Gazdaságtani Tanszék veress@gtk.elte.hu

⁵ A „nevesítésnek” semmi értelme nem lenne, nem is élek vele.

⁶ Kérem az olvasót, hogy ebből a megállapításból semmilyen értékítéletre ne következtessen. Azt azért megjegyzem, hogy még a Gazdaságtörténet kiiktatása előtt a Gazdaságföldrajz kiiktatására is sor került, amelynek ismereteire ma is nagy

Ha csupán a Gazdaságtörténet és a Gazdaságpolitika térvesztését nézzük, meg kell állapítanunk, hogy a közgazdászképzés alanyai *intellektuálisan szegényebbek* lettek, mint elődeik, a képzési helyek pedig e ténnyel az értelmiséggé válás útját *nehéztették* diákjaik számára.

A gazdaságpolitika az egyik olyan kitüntetett kategória, amellyel szinte minden nap szembesülünk, de az idővel változó értelmezési tartományáról és értékészletéről keveset tudunk. E kijelentés talán még a szakemberek szintjére is igaz. Hallgatólagosan elfogadottá vált, hogy a világot sajátos, nehezen definiálható erőközpontok működtetik, amelyek egymással szofisztikált kapcsolatban állnak. A nyugati világot menedzselő „főszereplők” többsége, illetve a nyilvánosság előtt tevékenykedő hatalmi központok (az USA, mint olyan, az EU, a WTO, a Világbank, a Valutaalap stb.) a piac és a demokrácia (ezen belül a szabadság) folyamatosan hangoztatott szólaimainak háttérében általában, sőt csaknem dominánsan a (liberális) monetarista gazdaságpolitika⁷ és a liberális ember- és világkép letéteményesei tevékenykednek. A gazdasági globálszereplők (multinacionális, transznacionális cégek, óriás pénzügyi vállalkozások és techno-cégek) újabb és újabb kötelezően ajánlott muníciókkal frissítik az említett hatalmi központok regulációs és kommunikációs szoftverjeit, demonstrálva a valós erőviszonyokat. Ám gazdaságpolitikai filozófia nem egy van a világon, hanem jóval több. Nem ilyen ihletésű gazdaságpolitika honos többek között Kínában, Indiában, Dél-Koreában, Japánban, Ausztriában, Franciaországban, Lengyelországban és Magyarországon.⁸

Ebben a korántsem feszültségmentes, ám megkérdőjelezhetetlen mederben érkeztünk a XXI. századba, ahol először a pénzügyi és gazdasági világválság (2008), másodszer pedig a főleg Európában dramatizálódó, láthatóan never ending migránsválság (2015), harmadszer pedig a meghatározó szereplők által harsányan kikiáltott klíma vészhelyzet és a COVID pandémia (2019), azután 2022-ben az orosz-ukrán mezben fellépő háború, 2023-ban pedig a palesztin- izraeli öldöklés állított immár félre nem söpörhető kérdőjeleket a hogyan tovább kérdésére illetően.⁹ Nem valószínű, hogy az említett folyamatok normál mederbe terelése, vagy terelődése egygenerációnyi idő alatt megnyugtatóan rendeződik, különösen akkor, ha egyéb, egyre inkább erőt demonstráló, ám egyelőre kezelhetetlen jelenségek is fellépnek a woke és az LGBTQ mozgalmak felől.

A fentiek érzékeltetésére csak egyetlen példa. Lemondott a Harvard elnöke, az egyetem történetében a második nő és az első afroamerikai ebben a pozícióban,¹⁰ Claudia Gay szerint "... az utóbbi időszakban nagy nyomás nehezedett rá az intézményben történt antiszemita megnyilvánulások miatt... az elmúlt időszakban a diákjai által szervezett palesztinpárti, Izrael-ellenes, esetenként antiszemita tüntetésekre gondolt, amelyek miatt támadások érték őket. Izraeli és zsidó diákok megfélemlítő hangulatról számoltak be és kifogásolták, hogy az egyetemi vezetés nem lép fel határozottan a gyűlöletkeltő megnyilvánulások ellen... . Claudine Gaynek ráadásul tavaly nyáron plágiumbotrányral is szembesülnie kellett a tudományos munkáját illetően,

szükség lenne.

⁷ Hívei és hirdetői szívesen nevezik neoklasszikus közgazdaságtannak is.

⁸ György, László; Veress, József: The Hungarian Economic Policy Model After 2010 Public Finance Quarterly 2016/3 pp. 367-387 21p.

⁹ Természetesen ez az írás nem az állásfoglalásról, hanem a gazdaságpolitika oktatásának fontosságáról szól.

¹⁰ <https://index.hu/kulfold/2024/01/03/egyesult-allamok-harvard-rektor-claudine-gay-lemondas/> Letöltés ideje: 2024.01.30.

és már közel 50 plágiumvád merült fel vele kapcsolatban.” Aki valaha három percet dolgozott a felsőoktatásban, tudja, hogy ez legalább akkora gond, mint nyolc hónap olthatatlan erdőtüz Ausztráliában. A nyugati világ ontja a hasonló eseteket.

A hatalmi pozíciókban lévők természetes reakciója a status quo-hoz való ragaszkodás. Minél dominánsabb a hatalom, továbbá minél kisebb erejű a szembeszegülés, annál nagyobb a retorzió, illetve az azzal való fenyegetőzés, olykor pedig a megalázó lesajnálás.¹¹ A gazdasági globalizáció, amely a kilencvenes években vált totálissá,¹² ma is kikerülhetetlen keretét adja a világban zajló valamennyi lényeges folyamatnak. Századunk második évtizedének végére azonban olyan – gazdasági alapot és főleg történelmi előzményeket egyáltalán nem nélkülöző – alapdilemmák erősödtek fel és sűrűsödtek össze, amelyek

- minimum rövid megálljt és újratervezést igényelnek. Fontossági sorrend nélkül – a fentebb említett tényezőkön túl – idesorolhatóak a terrorizmus, a gazdasági integrációk,
- és a nemzeti szuverenitás dichotómiái, továbbá a jövedelemegyenlőtlenségek növekedésének kezelése.

A *politika* leginkább, sőt szinte kizárólagosan a *hatalomról* szól. Csápjai csak a mesék szintjén vakarhatók le mindennapjainkról. A gazdaság és a politika, vagy ha tetszik a politika és a gazdaság szofisztikált kapcsolatrendszer leginkább a nemzetgazdaságok és a gazdasági-politikai integrációk mindennapi életében érhetők tetten, és a folyamatok szakmai háttéréhez, azok megértéséhez olyan egyetemi, főiskolai gazdaságpolitikai kurzusok adnak (adhatnának) eligazítást, amelyek hiteles *gazdaságtörténelmi* tényekbe ágyazódnak. Az I. világháborútól szinte napjainkig érő gazdaságtörténelmi trendek alapos ismerete nyilvánvalóan megkönnyítené a különböző és sokszínű gazdaságpolitikai elméletek megértését, alkotó elsajátítását.¹³ Tudomásul kell venni, hogy a gazdaságpolitikai iskolák közötti versengés a világhatalmi harcok lenyomata.

A gazdaságtörténet organikus, újbóli bevonása a gazdasági felsőoktatásba komoly eligazodási lehetőséget jelentene a hallgatóknak. Tisztában vagyok azzal, hogy a gazdaságtörténet mezében megjelent ismereteket is számos alkalommal érte a különböző politikák dresszing zuhataga, de a társadalomtudományokban tiszta helyzetek nincsenek. A kicsontosodott makacs tények megalapozott kiindulópontot jelenthetnének a mai gazdaságpolitikai logikák jobb megismeréséhez. A Gazdaságtörténet, mint a Gazdaságpolitika inputja Magyarországon mondjuk 1968-tól kezdődően sajátos gazdaságpolitika történetté színeződhetne.

¹¹ A gazdasági és pénzügyi világválság kitörése után pár héttel a Wall Street Journal jelezte: legfeljebb mennyiségi változások lehetségesek a korábbi gazdaságpolitikákhoz képest, mert a neoklasszikus közgazdaságtannak nincs tudományosan megalapozott alternatívája. A főszereplők, pontosabban deriváltjaik az ítések szerepét is magukra veszik.

¹² Ezúton hívom fel az olvasó figyelmét arra, hogy ezen írás elsősorban problémafelvető jellegű, és nem titkolt szándékkal a következő közgazdász generációk esetleges okulását tűzi ki célul, ezért az irodalmak és a citálások szándékosan lettek minimalizálva.

¹³ Számos gazdaságpolitikai tárgyú könyvet írtam, illetve szerkesztettem. Sor került arra is, hogy egy Magyarország gazdaságpolitikájáról szóló fejezetet duplikáltam, két, ellentétes felfogású szerzővel (Csillag István, Lóránt Károly) megírtam ugyanazt.

A bölcsészkarok esetében jóformán természetesnek vesszük (veszik), ha az előadók a saját ideológiai álláspontjuknak rendelik alá kurzusaikat, és annak szellemében értékelik a hallgatók teljesítményeit is. Ez rendkívül gyalázatos, de mit tehetnénk. Legyen ez az elnökök, rektorok dolga. A gazdaságpolitika oktató képviselői ilyen elvben nem tehetnének, kötelességük bemutatni minden érdemi irányzatot. Meg lehet és meg kell mutatni, hogy a hatalmi erőfölénnyel bíró szereplők (USA, EU, techno cégek, hadiipar stb.) hogyan írják, íratják át a saját maguk által tévedhetetlennek és tudományosan kikezdzhetetlennek tartott tanaikat, majd az adott stratégiai projektet sikeresen lezárva hogyan térnek vissza az eredeti verzióra, továbbá hogyan várják el a világgazdaság többi szereplőjétől, hogy ezt „természetesnek” vegyék.

A gazdaságpolitika egyetemi, főiskolai oktatásának az lenne az egyik legfőbb célja, hogy a jövőendő értelmiségit avatott kézzel igazítsa el szakmailag olyan jelentős kérdésekben, amelyek az államok és a gazdaság szereplői, illetve az államok és a polgárok közötti viszonyt meghatározzák a tanított elméletek alapján. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a cél teljesen független a hallgatók politikai preferenciáitól, vagy azok esetleges hiányától.

Az alábbiakban felvázolok néhány példát ennek alátámasztására.

„Duplájára emelné a 15 éve változatlan családi pótlékot az MSZP¹⁴. Az egyre dráguló megélhetési költségek miatt látják indokoltnak. Javasolják, hogy a családi pótlék, az anyasági támogatás, a gyermeknevelési és gondozási támogatás összegét is emelje duplájára a kormány, továbbá, hogy a családi pótlék összege az év első havi inflációjának mértékével emelkedjen, a pótlék összegét minden hónapban fizessék ki, augusztusban pedig – az iskolakezdésre figyelemmel – ez duplázódjon meg.”

Szinte tankönyvi eset. Amennyiben egy gazdaságpolitikai kurzuson túljutott diák ezt a hírt hallja, akkor eszébe jut, hogy ez az okfejtés a monetáris-liberális gazdaságpolitikai modell segélyezési oldalvizéből származik, és ellentétes a munkaalapú gazdaságot feltételező, egyébként patrióta modell filozófiájától. A kettő között nincs trade-off. Nem véletlen, hogy ez a javaslat évente legalább négyszer felmerül, minden különösebb hatás nélkül. Ettől még tekintheti bárki az egyik felfogást jobbnak, mint a másikat, de a szakmai háttér ismerete egy közgazdász számára nélkülözhetetlen.

Szintén régóta és kitartóan győzködi a kormányt egy másik párt, mai nevén a Jobbik Konzervatívok, hogy induljon bérlakás építési program. „Fiatal családoknak szóló bérlakás-építési program elindítását javasolja a Jobbik. ...Z. Kárpát Dániel frakcióvezető-helyettes szerint a fiatalok többségének nincs esélye arra, hogy önerőből vegyen lakást.

A párt úgy számol, hogy a programot az első évben 50-60 milliárd forintból lehetne elindítani, amelyet az integrációs programokra elkülönített pénzből csoportosítanak át. A politikus kijelentette: ha a programban részt vevő fiatalok betartják a minimális együttélési feltételeket, akkor néhány év után a bérleti díjuk törlesztő részletté válna, és tulajdonjogot szerezhetnének.

¹⁴ https://nepszava.hu/3200193_mszp-csaladi-potlek-duplazas Letöltés ideje: 2024.02.28.

„Azt is látnunk kell, hogy ez fél évtizedes távlatban alsó hangon 30-40 ezer fiatal pár számára tud konkrétan beköltözési lehetőséget teremteni, aztán nyilván folyamatosan emelkedik ez a szám – ha nem is exponenciálisan –, egy jó darabig” – mondta Z. Kárpát Dániel.¹⁵

Itt is nyilvánvaló a két filozófia közötti különbség. A munka alapú gazdaság társadalomfilozófiája a saját lakások, a tulajdonosi tudat hajtóerejében bízik és azt preferálja. A szociális bérlakásokkal kapcsolatos anomáliákat, visszaéléseket és az azokkal kapcsolatos potenciális károkat nehéz kezelni.

„Progresszív adóztatást szorgalmaz az MSZP.¹⁶ Tóth Bertalan, az MSZP parlamenti frakcióvezetője kedden egy online sajtótájékoztatón elmondta, hogy a pártja bevezetné a mérsékelten progresszív és igazságos sávós adóztatást az egykulcsos adó helyett... az adójóváírás révén adómentessé tennék a minimálbért, mert a 'legkisebb fizetésből már nem szabad elvenni'. ...A minimálbér és a mediánbér között az adókulcs sávosan nőne 15 százalékgig, miközben a mediánbér és a minimálbér ötszöröse között keresők adókulcsa továbbra is 15 százalékos maradna. Akinek a bruttó fizetése meghaladja a minimálbér ötszörösét, annak az ötszörös minimálbéren felüli összeg után 10 százalékos szolidaritási járulékot is fizetnie kellene – sorolta javaslataikat az ellenzéki politikus.”

Itt is hangsúlyozni kell, hogy a javaslatok lehetnek jók, adekvátak egy elképzelt gazdaságfilozófián belül, aminek érvényesítéséhez többek között választást kellene nyerni. A jövedelem-egyenlőtlenségeket élesen különbözően kezeli a liberális és a sokak által illiberálisnak nevezett gazdaságpolitika. Az utóbbi többek között a legnagyobb szereplők esetenkénti különadójával, családcentrikus támogatáspolitikával, a megélhetési költségek korlátok között tartásával (rezsicsökkentés) operál, és fontosnak tartja, hogy minden munkavállaló egyben adófizető is legyen, a rendszer épít az „én is adót fizetek” tudat kialakulására.

Az aktuális magyarországi ellenzék a tízes évektől egyre erősebb felhangokkal hirdeti, hogy a hazai gazdaság (az) oligarchiák kezében van a NER¹⁷ keretei között. Magára a társadalmi berendezkedésre lényegesen cifrább kifejezések is megtalálhatók a magyar nyilvánosságban, Ungváry Rudolf például mutáns fasiszmusnak nevezi a modellt.¹⁸ „Amikor '98-ban a Fidesz nyilatkozatában azt olvastam, hogy »ellenfeleink idegenszerűek«, akkor nyilvánvaló volt, hogy itt egy potenciálisan fasiszta szörnyeteg bontakozik ki” Az oligarchikus rendszert hivatalból korruptnak nevezők természetesen az Európai Uniót és az USA-t hibátlannak tételezik, és mint liberális ideáltípusként tekintenek rájuk. A rövid idő alatt igen jelentős gazdasági szereplőket előszeretettel becsmérlik eredeti szakmájuk vagy személyes kapcsolataik miatt. Természetesen nem kizárva, sőt megengedően bizonyos részben realitásként kezelve a vádakot, egy elég nyilvánvaló kérdés

¹⁵ <https://hirtv.hu/ahirtvhirei/berlakas-epitesi-programot-javasol-a-jobbik-1265881> ez a 2015-ös változat, ma 200-300 md forintot képzelnének el. Letöltés ideje: 2024.02.28.

¹⁶ <https://index.hu/gazdasag/2024/01/02/adozas-mszp-toth-bertalan-ado-progressziv-adoztatasa> Letöltés ideje: 2024.02.28.

¹⁷ Nemzeti Együttműködés Rendszere. Az oligarchiákat előszeretettel nevezik NER lovagoknak is. „Irodalmilag” többek között Magyar Bálint, Madlovics Bálint, Bozóki András, Magyarai Péter, Bokros Lajos, zsurnalisztikailag pedig a „független” sajtó egyes képviselői sorolhatók ide.

¹⁸ <https://mandiner.hu/belfold/2023/08/ungvary-rudolf-ez-a-rendszer-a-klasszikus-fasiszmus-mutacioja-fasisztoid>. Letöltés ideje: 2024.02.28.

csak felmerül: Miért hallgattak a mindenható piacgazdasági érvek mögé húzódva a 1991-2008 és a 2002-2006-os időszakok (külföldi) multik uralta sajtósági oligarchikus viszonyokról? Amikor az enyhén szólva különös vállalateladások, privatizációk utáni profittenger elhagyta az országot, kivéve azokat a korrupcióba hajló pénztömegeket, amelyek a méltánytalan csereügyletekből származtak, és az „üzletet” lelkesen előkészítő zsebébe vándoroltak. Kétségtelen, hogy az akkori „nyerő” szereplőknek vagy utódjaiknak ma nincs húsos fazekuk, a profit itthon marad, a korrupció pedig minimalizálandó.

Ismét hangsúlyoznám, hogy az előbbi példák esetleges szakmai elemzéséhez napjainkban – a kis számú kivételtől eltekintve – a jövődő közgazdákknak nincs a felsőoktatásból kapott arzenáljuk. Marad az okoskodás és a minden oldalról való befolyásolhatóság.

Mit tehetünk?

Sokat nem. A helyzet igen összetett. A magyar felsőoktatás, ezen belül a közgazdászképzés az oktatói igények oldaláról nem is olyan enyhe lejtmenetben van. Bár bizonyítani nem tudom, nincs ez másképp határainkon túl sem, az USA-ban történekről például már évtizedek óta olvashatunk. Mi még csak „ott” tartunk, hogy csökkentjük a követelményeket a hallgatók megtartása, ki nem esése érdekében.

A közgazdász képzési helyek száma Magyarországon – megítélésem szerint – túlzott. Jelenleg nem lehetséges lefedni a mezőnyt közel azonos képességű felsőoktatókkal. A középiskolából érkezettek átlagos színvonala a hozott pontszámaiktól függetlenül folyamatosan romlik. Értem én a szlogent: a népesség minél nagyobb százaléka legyen diplomás. (Vizsgálta valaha valaki az egyes országok hasonló adatának belső tartalmát?) A gazdaságpolitika – ha komolyan veszik – az átlagosnál nagyobb befektetést kíván meg hallgatótól, oktatótól egyaránt. Szinte minden szemeszterben cserélni kell a ppt diák jelentős részét (tényleges tananyagfrissítés.). Milyen konkrét érdeke fűződhetne az adott főiskolának vagy egyetemnek a változtatásokhoz?

Az idő egyre inkább igazolja, hogy a külső beavatkozás halálra van ítélve és nem csupán a honi belpolitikai háborúk okán. Talán az illetékes Akkreditációs Bizottságok alakíthatnának ki állásfoglalást.

Immár inaktív egyetemi oktató vagyok. Nagyjából 25 000 hallgatónak tartottam gazdaságpolitikai kurzusokat. Önérdek tehát nem vezérel.

Csak szóltam.

Irodalomjegyzék

- Acocella, N. (2005). *Economic Policy in the Age of Globalization*. Cambridge
- Bokros L. (2023). Az állami homlokzatú oligarchikus önkényuralom politikai gazdaságtana. *Élet és Irodalom* 51-52.
- György L. & Veress J. (2016). A 2010 utáni magyar gazdaságpolitikai modell / The Hungarian Economic Policy Model After 2010. *Pénzügyi Szemle / Public Finance Quarterly* 61(3), 367-387
- Mishkin, F. S. (2020). *Makroökonómia Gazdaságpolitika és gyakorlat*. Alinea
- Veress J. (2016). Úton a visszafordíthatatlan felé. Kairosz
- Veress A., Hajdu O. & Veress J. (2018). A felsőoktatók felelősségéről *Köz-Gazdaság* 13(4), 214-228
- Veress J. (2019). A gazdaságpolitika fogalma és szerepe a modern piacgazdaságokban. In Dombi Á. (szerk.). *Gazdaságpolitika a XXI. században* (pp. 13-34). ELTE Gazdaságtudományi Intézet
- Veress J. (2021). *Az örökkévalótlanságnak. Üzenetek utódaimnak ötven tanév után*. Makro-nóm Intézet, Budapest
- Veress J. (2023). A felsőoktatás szereplőinek felelősségéről. In Szőke J.; Kecskés P. & Tompos A. (szerk.). *A gazdaság, kultúra, oktatás és nyelv bűvöletében: Tanulmányok Abloncziné Mihályka Livia 70. születésnapjára* (pp. 267-281). Universitas-Győr Nonprofit Kft.